Onko syytä suuttua? Ärtymyksen ilmaisu 1890-luvun yleisönosastoissa

ennenjanyt.net/2019/08/onko-syyta-suuttua-artymyksen-ilmaisu-1890-luvun-yleisonosastoissa/

Satu
Sorvali

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Kiukkuinen hahmo istahtaa kirjoituspöytänsä ääreen. Hän on juuri tullut ostoksilta kaupungilta, ja tuntee itsensä jälleen alempiarvoiseksi. ”Nyt tämä saa riittää!” hän huudahtaa ja ottaa kynän käteensä. Paperille alkaa piirtyä tekstiä:

En ymmärrä onko syytä suuttua, vai onko syytä olla suuttumatta? En ymmärrä onko vika ruotsalaisessa intelligenssissä, vai ruotsalaisessa tyhmyydessä? Kumpaisestako lieneekään, mutta harmillista on kaikissa tapauksissa, etteivät ruotsalaiset puotineidit ja palvelijat omista sen vertaa älyä ja kykyä, että voisivat oppia suomenkieltä. Kun he kerran seisovat puodeissa yleisöä palvelemassa, yleisöä, joka suureksi osaksi on suomea puhuvaa, luulisi heidän olevan siksi ”intelligenttiä”, että huomaisivat välttämättömäksi suomenkielen oppimisen. Mihinköhän joutuisikaan ”tyhmä suomalainen”, jollei pelastaisi noita kauppapuotien ummikkoja heidän kielipulastaan puhumalla ruotsia?[1]

Kirjoittaja viimeistelee tekstinsä vetoamalla, että asiakkaiden tulisi puhua suomea itsepintaisemmin tai vaihtoehtoisesti siirtää ostoskäyntinsä vain sellaisiin paikkoihin, joissa suomea osataan puhua, allekirjoittaa sitten tekstin nimimerkillä ”Suomalainen” ja lähettää sen fennomaanisen *Uusi Suometar* -lehden toimitukseen.

1890-luvun yleisönosastoissa ilmaistiin usein ärtymystä, aivan kuin nykyäänkin.[2] Tämä artikkeli käsittelee tällaisia mielipidekirjoituksia määrällisesti ja laadullisesti 1800-luvun lopun suomalaisissa sanomalehdissä. 1800-luvun loppu oli modernin politiikan syntyaikaa, jolloin valtiollisen vallankäytön oikeutusta oli kansansuvereenisuuden ajatuksen pohjalta ryhdyttävä hankkimaan yhä laajemmilta kansalaispiireiltä. Tämän prosessin osana valtiosta riippumattomat joukkoliikkeet synnyttivät kansalaisyhteiskunnan, jossa sanomalehdet olivat tärkeässä roolissa modernin julkisuuden mahdollistavana instituutiona.[3] Sanomalehdet olivat vuosisadan lopun perifeerisen Suomenkin mittakaavassa merkittäviä mielipiteen muokkaajia sekä taloudessa että politiikassa perinteisen sivistys- ja kasvatustehtävänsä ohella.[4] Ne tarjosivat tärkeän areenan tunteita hyödyntävään, massoille suunnattuun politiikkaan.[5] 1800-luvun loppupuolella yhä useampi suomalaisista osasi jo lukea ja kirjoittaa,

sanomalehtien julkaisumäärät olivat kasvaneet räjähdysmäisesti ja lehtien lukeminen oli arkipäiväistä kaikissa yhteiskuntaluokissa.[6] Kansalaiset pääsivät ilmaisemaan käsityksiään ja tuntojaan yhteiskunnallisista asioista lehtien mielipidepalstoilla, jotka osaltaan heijastivat myös vahvasti politisoituneiden lehtien aatemaailmaa.

Mielipidekirjoitukset kertovat luonnollisesti siitä, mitkä asiat olivat ajankohtaisia, mutta kuten mielipidepalstoja tutkinut Brian Thornton toteaa, ne kertovat myös siitä, miten ihmiset näkivät itsensä ja ilmaisivat itseään ja tunteitaan.[7] Tunneilmaisua ja retoriikkaa hyödyntävät kirjoitukset voivat kertoa, miten lukijoiden tunteita pyrittiin herättämään tai vahvistamaan. Thorntonin mukaan mielipidekirjoitukset kertovat lisäksi, mitä kirjoittajat ajattelivat rooleistaan paitsi kansalaisina myös osallistujina suureen kulttuuriseen muutokseen.[8] Uusi moderni julkisuus ja laajeneva koulutus rohkaisivat ihmisiä uudenlaiseen yksilöllisyyteen, jossa yhä useampi säädystä ja asemasta riippumatta saattoi julkisesti ottaa kantaa yhteiskunnan asioihin ja siten rakentaa kaikkia yhteiskuntaluokkia yhdistävää merkitysmaailmaa.[9]

Lukijoiden kirjoituksia julkaistiin suomalaisissa sanomalehdissä jo 1800-luvun alkupuolella, mutta ennen 1890-lukua jaottelu lukijoiden lähettämien maaseutukirjeiden, uutisten ja mielipidekirjoitusten välillä ei ollut selvä. Erityisesti suomenkielisessä lehdistössä maaseutukirjeet olivat olleet vuosikymmeniä tärkeä osa lehden sisältöä ja toimineet lukijoiden mielipidekirjoitusten paikkana.[10] Vasta 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä pääkaupunkiseudun ja Suomen suurimpiin sanomalehtiin oli perustettu yleisönosastot, joihin sijoitettiin lukijoilta tulleet mielipidekirjoitukset.[11] Maaseutukirjeiden merkitys väheni asteittain 1890-luvulta lähtien, kun uutisia pystyttiin hankkimaan nopeammin puhelimitse. Poikkeuksen muodosti työväenlehdistö, jossa kärkeviä mielipiteitä sisältävät maaseutukirjeet kokivat uuden kukoistuksen 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Voidaan kuitenkin sanoa, että murros maaseutukirjeissä ilmaistuissa mielipiteistä yleisönosastokirjoituksiin tapahtui suomalaisissa sanomalehdissä 1890-luvulla.[12]

Uusi palstajaottelu kuvasti sitä, että entistä useammin teoriassa kuka tahansa saattoi saada julkaistuksi oman mielipiteensä kansalaisena – ei ainoastaan paikkakuntaansa edustavat henkilöt. Yleisönosastoideassa otettiin mallia Euroopan ja Yhdysvaltojen lehdistöstä. Julkaistuksi päätyi entistä laajemman aiheskaalan kirjoituksia kuin maaseutukirjeissä, joiden sisältö oli muuttunut vuosisadan loppuun mennessä entistä uutismaisemmaksi.[13]

1800-luvun mielipidekirjoituksia on käytetty historiantutkimuksen lähteinä, mutta yleisönosastopalstat eivät ole itsessään olleet tutkimuskohteena ainakaan Suomen osalta. Suomalaisen sanomalehtihistorian tutkimus nojaa pääosin Päiviö Tommilan toimittamaan moniosaiseen sarjaan *Suomen lehdistön historia* (1985–1992) sekä tästä tehtyyn Tommilan ja Raimo Salokankaan yhteenvetoteokseen *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia* (1998).[14] On huomiota herättävää, ettei näissä teoksissa käsitellä varhaisia yleisönosastokirjoituksia juuri lainkaan, vaikka ne ovat muutoin erittäin kattavia esityksiä suomalaisen lehdistön synnystä ja kasvusta. Se, ettei aihetta ole tutkittu,

heijastaa osaltaan sitä, että suomalaisen mediahistorian kirjoittaminen on viime vuosikymmeneen asti ollut toimittaja- ja välinehistoriakeskeistä, yksittäisten toimitusten tai toimittajien tutkimista tai vaihtoehtoisesti mediatekstien tarkastelua.[15]

Sanomalehtien mielipidepalstoja ei ole juurikaan tutkittu myöskään kansainvälisellä mediahistorian kentällä. Allison Cavanaugh (2018) ja Sarah Pedersen (2002, 2004) ovat tarkastelleet naisten lähettämiä mielipidekirjoituksia 1900-luvun alun brittisanomalehdissä ja Karin Wahl-Jorgensen on kartoittanut mielipidekirjoitusten historiaa sanomalehdissä (2007).[16] Mielipidepalstoja on tutkittu lähinnä silloin, kun on haluttu selvittää kansalaisten mielipiteen ilmaisua ja yleistä mielipideilmastoa.[17] Heidi Kurvisen mukaan sanomalehtiaineistot sekä niiden taustalla olleet toimijat ja journalistiset työprosessit tulisi sitoa vahvemmin toisiinsa. Kurvinen korostaa toimijanäkökulman tärkeyttä sekä mediahistoriassa että sanomalehtiä lähteinä käyttävässä historiantutkimuksessa. Hän viittaa toimijoilla ensisijaisesti toimittajiin ja muihin joukkoviestimissä työskennelleisiin henkilöihin, mutta mielestäni toimijalla voidaan viitata myös niihin lukijoihin, jotka tuottivat sanomalehteen sisältöä.[18] Avustajat olivat tärkeässä roolissa lehtien sisällöntuotannossa, mutta yksittäisten lukijoiden panos on jäänyt vähemmälle huomiolle vakinaisten ja palkattujen avustajien rinnalla.

Maaseutukirjeistä on tehty aiemmin runsaasti tutkimusta, erityisesti 1800-luvun puolivälin osalta. Esimerkiksi Laura Starkin 1860-luvulle painottuva tutkimus on tuonut tietoa toimittajien ja lukijoiden yhteistyöstä sekä siitä millä perusteella julkaisupäätöksiä tehtiin ja miten maaseutukirjeitä muokattiin ennen julkaisua.[19] Heikki Kokko on käsitellyt 1840-70-lukujen maaseutukirjeitä tutkimuksissaan ja esittänyt, että suomenkielisen julkisuuden nousu tapahtui jo 1850-luvulla paikalliskirjeiden suosion myötä.[20]

Tutkimusaineistoni käsittää kymmenen suomalaisen sanomalehden mielipidepalstojen sisällöt vuodelta 1895. Olen valinnut juuri kyseisen vuoden, koska tässä vaiheessa kansalaisyhteiskunta oli vielä rakentumassa ja venäläistämistoimenpiteet eivät vielä olleet realisoituneet postimanifestia lukuun ottamatta. Lisäksi viimeistään 1890-luvun alkupuolen suomalaisissa sanomalehdissä yleisönosastot olivat eriytyneet lehtien muusta mielipidesisällöstä. Vuonna 1895 Suomessa ilmestyi 65 sanomalehteä, joista 25 oli ruotsinkielistä ja 40 suomenkielistä. Ruotsinkieliset lehdet ilmestyivät suomenkielisiä lehtiä tiheämmin, joten lehtinumeroissa mitattuna suhde oli hieman pienempi.[21] Tutkimiani lehtiä ovat *Karjalatar, Keski-Suomi, Louhi, Nya Pressen, Päivälehti, Svenska Österbotten* (nimellä *Gamlakarleby Tidning* ajalla 01–04/1895), *Työmies* (alkoi ilmestyä 02/1895)[22], *Uusi Suometar, Wiipuri* ja *Åbo Tidning*. Nämä sanomalehdet edustavat erilaisia poliittisia kantoja, ja ne ovat suomen- ja ruotsinkielisiä, maakunnallisia ja valtakunnallisia julkaisuja. Lehdet ilmestyivät eri puolilla Suomea ja suurimmat sanomalehtipaikkakunnat Helsinki, Turku ja Viipuri ovat edustettuina aineistossani. Vaikka sanomalehdet ovat digitaalisesti saatavilla Kansalliskirjaston palvelussa, en ole voinut tutkia yleisönosastoja pelkästään tekemällä niihin kohdistuvia hakuja. Olen käynyt

läpi kaikki noin 2200 numeroa ja lukenut, tulkinnut sekä luetteloinut jokaisen mielipidekirjoituksen taustatiedot. Tuloksena syntyneestä tietokannasta on helppoa selvittää lukumääriä erilaisilla muuttujilla.

Tutkin tässä artikkelissani millä eri tavoin kirjoittajat ilmaisivat ärtymystä 1890-luvun yleisönosastokirjoituksissa ja tuon esiin ne kriteerit, joilla olen luokitellut kirjoitukset ”ärtyneen” kategoriaan. Kuvaan, kuinka yleisiä ärtyneet kirjoitukset olivat mielipidepalstoilla ja vertailen tällaisten kirjoitusten määrää muihin mielipidekirjoituksiin paitsi lehdittäin, myös kokonaisuutena koko tutkimusaineistoni osalta. Lopuksi esittelen yleisellä tasolla, mitä kirjoittajista ja heidän taustastaan tiedetään sekä mitkä keskustelun aiheet olivat tuolloin erityisen ajankohtaisia; mistä asioista tyypillisesti kirjoitettiin yleisönosastoille ja mistä vaiettiin.

Mitä on ”ärtymys” ja miksi sitä kannattaa tutkia?

Tunneilmaisut kertovat paitsi kiehtovia tarinoita menneisyyden yhteisöjen ja ihmisten elämistä, myös kirjoittajien arvoista ja sosiaalisista suhteista. Tietenkään ei ole mahdollista selvittää, tunsiko kirjoittaja todella niin kuin hän kirjoituksessaan antoi ymmärtää, koska hänen eleitään tai ilmeitään ei voi nähdä, eikä hänen ääntään kuulla. Ei ole myöskään mahdollisuutta päästä syvälle sisälle toisen ihmisen mieleen.[23] Toisaalta ei voida varmuudella tietää mitä nykyihminenkään todella tuntee, koska tunteita voi näytellä tai peittää. On tärkeää havaita, että tunteet ja tunneilmaisut ovat kaksi eri asiaa, joista jälkimmäiset voivat kuulua henkilön ”rooliin”, eivätkä ne kerro mitään todellisista tunteista. Sen sijaan on mielekästä tutkia, mitä aikalaiset käsittivät eri tunteilla, intohimoilla, emootioilla, affekteilla ja niiden sävyillä – tällaista historianfilosofista tutkimusta on paljon tunnehistorian alalla – tai keskittyä empiiriseen tutkimukseen siitä, miten tunteita representoitiin. Paneudun artikkelissani tähän jälkimmäiseen ja tutkin eri tapoja, joilla mielipidekirjoituksissa ilmennettiin ja perusteltiin ärtymyksen tunnetta itselleen ja muille.[24] Lisäksi voidaan selvittää syitä, joiden vuoksi juuri kyseisiä tunteita representoitiin sekä riippuvuutta sosiaaliseen kontekstiin; mitä tunteita ihmisiltä odotettiin eri yhteyksissä. Artikkelin rajallisuuden vuoksi rajaan kuitenkin nämä kysymykset pois tutkimuksestani. Mielipidekirjoitukset toimivat erinomaisena lähdeaineistona tunneilmaisujen tutkimiseen ja Emma Hutchinsonin ja Roland Bleikerin mukaan tunneilmaisujen tutkiminen onkin keskiössä, kun halutaan ymmärtää prosessia, joka yhdistää yksilölliset ja kollektiiviset tunteet. Sen lisäksi että tunneilmaisut tarjoavat mahdollisuuden tutkia menneisyydessä esitettyjä käsityksiä tunteista, ne ovat myös oleellisia, kun halutaan tutkia miten yksilöllisistä tunteista tulee kollektiivisia ja poliittisia.[25]

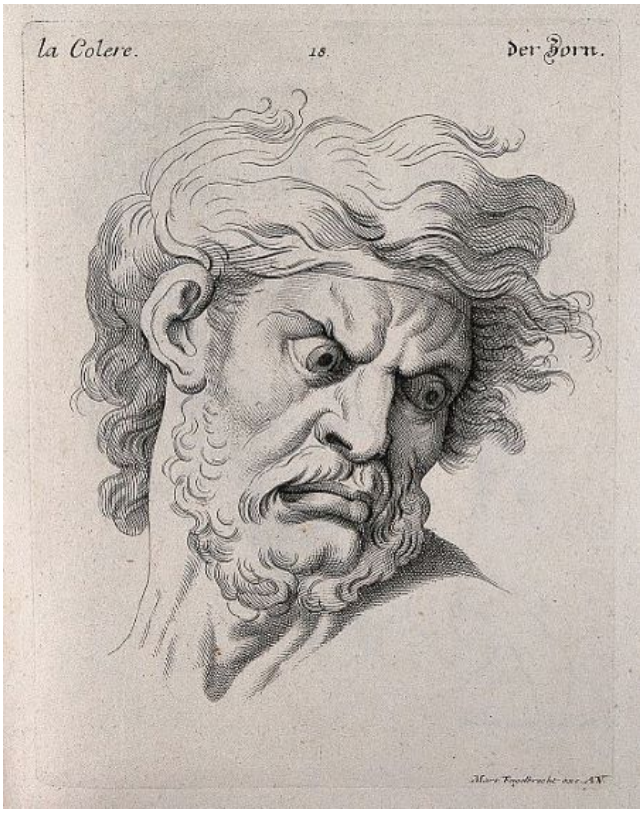

La colère, viha. Martin Engelbrecht 1732, Charles Le Brunin alkuperäispiirroksen mukaan. Kuva: Wikimedia Commons.

Psykologiassa ja varsinkin arkipuheessa tunteet jaotellaan positiivisen tai negatiivisen kategorioihin, joista ärtymys ja viha luokitellaan jälkimmäiseksi mainittuun.[26] Toisaalta menneisyydessä aggressio on nähty myös positiivisessa valossa; eteenpäin ajavana voimana, joka saa aikaan suuria tai mielihyvää aiheuttavia asioita.[27] Ei siis ole aivan yksioikoista puhua kielteisistä tunteista, kun viitataan 1800-luvun lopun mielipidekirjoituksissa esiintyviin ärtymyksen tai vihan tunneilmaisuihin. Lisäksi negatiivisten tunteiden kategoria on joka tapauksessa liian lavea tarkoitukseeni; se sisältää paljon muitakin tunteita, jotka olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle. Käytän näistä tunneilmaisuista yhteisnimitystä ”ärtymys” tiedostaen, ettei se yksittäisenä sanana riitä kattamaan koko sitä tunnekirjoa, josta olen kiinnostunut. Näitä tunteita ovat muun muassa turhautuminen, mielipaha, ärtymys, paheksunta, ivallisuus, ironia, suuttumus, viha ja raivo.

Nämä vahvat, maailmaa muuttaneet tunteet ovat kiehtovia, ja viha on usein mainittu yhdeksi ihmisen perustunteeksi.[28] Toisaalta keskittymistä vihan ja ylipäänsä nykyajan perspektiivistä negatiivisten tunteiden tutkimiseen on tosin arvosteltu viime vuosina. Esimerkiksi tunnehistorioitsija Darrin McMahonin mukaan synkkiä tunteita on jo tutkittu tarpeeksi ja keskittämällä tutkimus ainoastaan tämänkaltaisiin tunteisiin voidaan antaa yksipuolinen tai jopa väärä kuva menneisyydestä.[29] Katson, että näiden tunteiden tutkiminen on kuitenkin tärkeää ja kiinnostavaa, koska ne toimivat katalysaattoreina yhteiskunnallisille muutoksille ja ne kertovat paitsi vallitsevista valtasuhteista, myös arvostelukohteidensa kautta enemmän aikalaisten arvomaailmasta ja normeista kuin

positiivisempina nähdyt tunteet. Yhdyn myös näkemykseen, että keskittymällä yhden tunteen tutkimiseen voidaan paremmin kartoittaa tunteen mahdollista historiallista muutosta.[30]

Tunneteorioissa on muitakin näkemyseroja kuin arvottaminen positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. Tutkijat ovat olleet eri mieltä siitä, ovatko perustunteet yhteisiä kaikille ihmisille kaikkina aikoina ja kulttuureissa vai ovatko ne ajassa muuttuvia, vai kenties jotain tältä väliltä. On myös keskusteltu, ovatko tunteet synnynnäisiä vai kulttuurin tuotteita. [31] Näen, että tunteet ovat tulos näistä kaikista, eli ne ovat myös historiallisia. Ärtymyksen tunne itsessään ei kuitenkaan ole tämän artikkelin fokuksessa, vaan kyseisen tunteen ilmaisu.

Miten ärtymystä ilmaistiin?

Monique Scheer luonnostelee tunnetussa artikkelissaan neljä erilaista tunnekäytäntöä, jotka hän perustaa Pierre Bourdieun *habitus*-käsitteen pohjalle: tunteen liikkeellepanon, nimeämisen, kommunikoinnin ja säätelyn. Tunne voi lähteä liikkeelle esimerkiksi lehtikirjoituksesta. Media onkin tärkeässä osassa tunteiden herättäjänä ja erityisesti poliittisessa retoriikassa hyödynnetään negatiivisina pidettyjä tunteita. Scheer jakaa William Reddyn käsityksen siitä, että tunteiden nimeäminen on olennainen osa tunteen kokemista ja pitää Reddyn emotiivi-käsitettä[32] yhtenä tunnekäytäntönä.[33] Vaikuttaa kuitenkin siltä, että emotiivi voisi toimia käsitteenä paremmin yksityiseen käyttöön tarkoitettujen lähdeaineistojen kuten päiväkirjojen ja kirjeiden tarkasteluun. Mielipidekirjoittajat nimesivät jonkin tunteen suorasanaisesti vain harvoin.

Miten ärtymyksen sitten voi havaita teksteistä, joissa ei juuri sanota, että ”olen vihainen, koska…”? Ongelma on tiedostettu tunnehistorian tutkimuksissa ja esimerkiksi Jan Plamperin ja Barbara Rosenweinin mukaan tulkinta vaatii ”rivien välistä lukemista”.[34] Koska tunneilmaisuja ei voida luotettavasti tunnistaa tekstistä automaattisesti, olen lukenut jokaisen mielipidekirjoituksen ja tehnyt oman tulkintani siitä, ilmaistaanko kirjoituksessa ärtymystä.[35] Perustan tulkintani käsitykseeni aikakauden tunnekulttuurista, johon olen päässyt sisälle perehtymällä laajasti ajan sanoma- ja aikakauslehtijuttuihin, kauno- ja tietokirjallisuuteen sekä lukemalla satoja mielipidekirjoituksia. En ole luokitellut tarkemmin, ilmaistaanko kirjoituksessa voimakkaasti vihaa vai ilmentääkö se vähäisempää mielipahaa. Ärtyneiden kirjoitusten skaala on suuri: yhdessä päässä on tulikivenkatkuinen ryöpytys ja toisessa päässä pienempää harmitusta ilmaiseva kirjoitus. Suurin osa ärtyneistä kirjoituksista on kuitenkin intensiteetiltään maltillista. Tulkinnan haastavuutta lisää, että mielipidekirjoituksen luonteeseen kuuluu oman kannan puolustaminen. Olen varonut kategorisoimasta kirjoituksia ärtyneiksi vain sen perusteella, että joku on eri mieltä toisen kanssa. Erimielisyys ei ole sama asia kuin ärtyneisyys.

Olen kiinnittänyt huomiota teksteissä käytettyihin sanavalintoihin, metaforiin ja kiertoilmaisuihin sekä tehokeinoihin kuten huutomerkkeihin tai tekstin harvennukseen.[36] Selvimmin kirjoittajan välittämästä tunnetilasta kertovat suorat

syytökset, jolloin toisia kirjoituksia kuvaillaan ”valeiksi”, ”typeriksi” tai vaikkapa ”arvottomiksi”. Toisinaan ärtymyksen on voinut havaita sen perusteella, mitä ei sanota. Jos tavanomaiset kohteliaisuudet puuttuvat kirjoituksen alusta, voi päätellä, että kirjoittaja ilmaisee ärtymystä. Oivallinen esimerkki tästä on kirjoitus, jonka otsikko kuului: ”Vastine Jokulle!”. On huomioitava, että vastoin yleisiä tapoja jo otsikkotasolla oli huutomerkki. Teksti alkaa harvennuksilla ja huutomerkeillä: ”Wiipuri lehden N:ossa 81 olevaan kirjoituksen en juuri muuta tahdo vastata, kuin huudahtaa: ’V o i p y h ä y k s i n k e r t a i s u u s !’ – Vaimo raukka! lukekaa käsky Herran laista[…]”[37]

Keholliset mielikuvat ovat tärkeitä tunnepuheessa erityisesti ärtyneisyyden kohdalla, kuten Zoltán Kövecses on osoittanut.[38] Eräs kirjoittaja kuvailee häneen kohdistunutta arvostelua: ”[…]eräs henkilö Wiipurin Sanomain 205 n:rossa avannut suunsa korvia myöten ja huutaa, että kuuluu ympäri maailman[…]”.[39] Toinen kuvailee lehdessä saamaansa arvostelua: ”[V]iskataan lokaa silmille sellaiselta, jonka omat silmätkään ei ole puhtaat, koska päästää näin törkeän valheen julkisuuteen.”[40] Nimimerkki ”*Raittiuden ystävä*” kirjoittaa pahasta verestä, jolla viitataan paitsi kuppaamiseen myös suuttumuksen aiheuttamiseen. Kirjoittaja pitää panimomestari Uddenbergin ajatuksia ”naurettavina” ja aloittaa raittiutta puolustavan kirjoituksensa: ”Kun kirjoitukseni […] näyttää herättäneen pahaa verta herra Uddenbergissa[…]”[41]

Ärtymyksen voi nähdä myös ivan tai ironian käytössä sekä toisten kirjoittajien vähättelyssä. Joissakin teksteissä esimerkiksi toistellaan toisen kirjoittajan nimimerkkiä ironisen tyylin tehokeinona:

[…]eräs tunnettu kynäsankari ’Jusu’ on koettanut maalata Parikkalan oloja sellaisella tavalla, mihin järkevä ihminen ei luulisi mielikuvituksilleenkan antavan valtaa, mainitsemattakaan ettei totuudesta puhuminen ole voinut tulla juuri kysymykseenkään. ’Jusua’ näkyy kumminkin tällainen kirjaileminen sanomattomasta määrin miellyttävän, koska samanlaatuisia ”tuotteita” on tuon tuostakin opittu häneltä saamaan […] ’Jusu’ surkean surkeasti ja oikein kauhistuneena ruikuttelee […]’Juoppous’, huokailee vieläkin ’Jusun’ kärsivä, osaaottava, särjetty sydän…[42]

Huumorin taakse kätkeytyy usein ärtymystä. Eräässä vastineessa kritisoidaan ”Korven Antin” lähettämää maaseutukirjettä, jossa joitakin taloja oli kuvattu sivistymättömiksi: ”Antin aivot (eivät) ole pitäneet kutiaan, koska sinne on ilmestynyt Don Quijotelamaisia houreita[…]”[43] Toisaalta kirjoituksissa voitiin sarkastiseen tapaan käyttää kontekstiin sopimattomia adjektiiveja. Kirjoittajat saattoivat huudahtaa ”Kaunis todistus!” tai ”Hienoa logiikkaa!”, kun eivät kirjoituksessaan selvästikään tätä tarkoittaneet.

Joissakin tapauksissa olen joutunut tulkitsemaan, yrittääkö kirjoittaja olla aidosti kohtelias vai onko teksti ivallista ja osoittaa sitä kautta kirjoittajan ärtymystä. Jos olen jäänyt pitemmäksi aikaa pohtimaan, onko kirjoitus ärtynyt, olen yleensä rajannut sen pois joukosta. Olen luokitellut ivalliseksi esimerkiksi seuraavan kirjoituksen, jossa nimimerkki Veronmaksaja kiittää ”ystävällisistä” vastauksista. Hän oli aiemmin kysynyt

lehdessä erääseen kuntaan suunnitteilla olevien kansakoulujen ja vaivaistalon tilanteesta. Toinen kirjoittaja vastasi ärtyneeseen sävyyn, miten asiat olivat edenneet, jota ”Veronmaksaja” kommentoi seuraavalla tavalla:

Minä teen teille todellakin syvän ja kiitollisen kumarruksen isällisistä neuvoistanne, ja julistan täten olevani kaikin päin tyydytetty ‘ystävällisistä’ selityksistänne. Tämä kiitollinen mieleni lienee myöskin paras todistus teille siitä, etten ole etsinyt – kuten te näytte vainustelevan – sanomalehtikiistaa; päinvastoin vaan selvitystä minulle tuntemattomista asioista. Mitä taas viittaukseenne U. S:n 6 n:roon tulee, niin osottaa se todellakin, että olette aikaanne seuraava mies; siihenkin voin vastata — kumarruksella.[44]

Aineistossa on muutamia tapauksia, joissa kirjoittaja kertoo suoraan olevansa vihainen tai ärsyyntynyt. Entinen tarjoilija on tuohtunut juomarahakulttuurin kritisoimisesta: ”Allekirjoittanut entinen tarjoilija ei voi välttää hieman suuttumasta sanomalehtikirjoituksesta[…] O, sancta simplicitas! Tulkattuna: Voi pyhä mielettömyys! Niin paljon melua tyhjästä.”[45] Toista kirjoittajaa taas ärsyttää kirjoitus, jossa oli käsitelty sokerijuurikkaan viljelyä Suomen olosuhteissa. “G. G. ei ole voinut käsittää sitä ärsyttävää sävyä, jonka hänen ensimmäinen kirjoituksensa […] on herättänyt […]. Jos G. G.:llä olisi jotain itsekritiikkiä, pitäisi hänen ymmärtää, että niin suurella ylimielisyydellä kirjoitettu kirjoitus vaikuttaa aina ärsyttävältä.”[46] Kuten olen jo aiemmin maininnut, tunnesanoja sisältävät kirjoitukset olivat kuitenkin poikkeuksellisia aineistossani ja yleensä ärtymystä ilmaistiin muulla tavoin.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että kirjoitusten tyyli oli hyvin kohtelias, silloinkin, kun kirjoittaja hyökkäsi aggressiivisesti toista kirjoittajaa kohtaan. Esimerkiksi toista kirjoittajaa teititeltiin tai herroiteltiin lähes poikkeuksetta:

Oletteko te täydellä järjellä, taikka luuletteko Louhen valistunutta lukijakuntaa typeräksi, joka ei voi käsittää kuka tässäkin jutussa toisen kimppuun hyökkää[…] Herra X., minun täytyy uudelleen kysyä, että oletteko Te täydellä järjellä, vaan silmitön vihako Teidän kirjoitustanne on johtanut.[47]

Kuten tästä esimerkistä ilmenee, sanomalehdet päätyivät julkaisemaan hyökkäävämpiä kirjoituksia kuin nykysanomalehdissä. Nimimerkin suoja saattoi antaa vapauden ilmaista ärtymystä intensiivisemmin kuin nykysanomalehdissä, joissa useimmissa nimimerkkiä saa käyttää vain perustelluista syistä ja erityistapauksissa. 1800-luvun ja 1900-luvun alun moderni julkisuus etsi mielipiteen ilmaisun rajoja samaan tapaan kuin niitä etsitään nyt sosiaalisen median maailmassa. Aggressiivisista kirjoituksista huolimatta en kuitenkaan juurikaan havainnut tutkimassani aineistossa vihapuhetta siinä merkityksessä kuin se tässä päivässä tunnetaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.[48]

Kuinka yleisiä ärtyneet kirjoitukset olivat?

Tutkimissani lehdissä oli yhteensä 1957 yleisönosastokirjoitusta, ja kun tästä aineistosta rajasi pois tiedoksiannot, kutsut ja kiitoskirjeet, jäi mielipidekirjoitusten määräksi 1345 kappaletta eli 69 % kaikista kirjoituksista. Valtakunnalliset ja perinteisten puolueiden pää-

äänitorvet korostuivat kirjoitusmäärissä: *Uusi Suometar* vanhasuomalaisten johtavana lehtenä ja *Nya Pressen* svekomaanien pääaviisina *Hufvudsbladetin* rinnalla. Miksi nuorsuomalaisten lehtien yleisönosastokirjoitusten määrä oli vähäisempi, vaikka voisi olettaa, että juuri heillä olisi ollut enemmän tahtoa osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun jonkinlaisten altavastaajien roolissa? Vai voisiko luvuista päätellä, että vanhojen puolueiden kannattajat tunsivat olonsa jokseenkin uhatuksi ja siksi osallistuivat innokkaammin keskusteluun? Yksinkertaisin ja todennäköisin päätelmä kuitenkin on, että julkaistujen kirjoitusten määrä suhteutui lehden käytettävissä olevaan palstatilaan ja sivukokoon.[49] Vuosisadan lopulla painotekniikka ei vielä mahdollistanut yli nelisivuisia lehtiä, joten ainoa keino mahduttaa enemmän aineistoa lehteen oli kasvattaa sivukokoa, lisätä palstoja ja tihentää ilmestymistahtia.[50] 1890-luvulla sanomalehtien formaatit olivatkin isompia kuin koskaan aiemmin tai sen jälkeen. [51] Vuonna 1895 *Nya Pressen* ja *Uusi Suometar* olivat lehdistä ainoat, joilla oli käytössään kahdeksan palstaa. [52] *Päivälehti* oli seitsemänpalstainen, muut kuusipalstaisia, paitsi *Työmies*, joka oli vain viisipalstainen.

Kuten oheisesta taulukosta ilmenee, kaikissa tutkimissani lehdissä julkaistiin ärtyneitä mielipidekirjoituksia. Suhteessa eniten niitä oli *Keski-Suomessa* (45 %) ja vähiten *Työmiehessä* (19 %), mutta useimmiten ärtymystä ilmaisevien kirjoitusten joukko muodosti runsaat parikymmentä prosenttia lehtien kaikista mielipidekirjoituksista. Kaikki lehdet huomioiden noin 29 %:ssa mielipidekirjoituksista ilmaistiin ärtymystä.

Sanomalehti	Paikkakunta	Levikki	Puoluekanta	Mielipide-kirjoitukset kpl	Ärtyneet kirjoitukset %
Karjalatar	Joensuu	1200	Yleissuomalainen (suomenkielinen, mutta ei avoimesti kannattanut puolueen kumpaakaan linjaa)	94	26
Keski-Suomi	Jyväskylä	1400	Nuorsuomalainen	77	45
Louhi	Oulu	2400	Nuorsuomalainen	87	39
Nya Pressen	Helsinki (valtakunnallinen)	8433	Ruotsinmielinen	301	24
Päivälehti	Helsinki (valtakunnallinen)	3 400	Nuorsuomalainen	136	21
Svenska Österbotten (Gamlakarleby Tidning)	Kokkola	1250	Ruotsinmielinen, maltillinen	27	22
Työmies	Helsinki (valtakunnallinen)	1 800	Työväenliike, maltillinen	36	19
Uusi Suometar	Helsinki (valtakunnallinen)	6900	Vanhasuomalainen	380	28
Wiipuri	Viipuri	1913	Vanhasuomalainen	155	35
Åbo Tidning	Turku	1250-1500	Ruotsinmielinen	52	42
KAIKKI LEHDET				**1345**	**29**

Taulukko 1. Mielipidekirjoitusten ja ärtyneiden kirjoitusten määrä[53] [54]

Mikä voisi selittää huimia eroja lehtien välillä? Joukosta erottuvat räikeimmin *Keski-Suomi*, *Åbo Tidning*, *Louhi* ja *Wiipuri*. Erot määrissä eivät selity paikkakuntaeroilla, koska esimerkiksi itäsuomalaisessa *Karjalattaressa* ärtyneitä kirjoituksia oli 26 %, kun taas *Wiipurissa* niitä oli jopa 35 %. Erot eivät myöskään selity poliittisella kannalla, koska esimerkiksi nuorsuomalaisten *Keski-Suomen* ja *Päivälehden* ärtyneiden kirjoitusten määrien ero on suuri. Kieli ei voi olla selittävä tekijä, koska ruotsinkielisen *Åbo Tidninginkin* aineistossa oli yli 40 prosenttia ärtyneitä kirjoituksia. Eroja voisi osaksi selittää muutama pitkäksi venynyt ärtynyt viestiketju, jotka korostuvat tutkimassani

aineistossa. Toisaalta eroa voi selittää lehden toimituksen halu julkaista ärtyneitä kirjoituksia sekä lehden lukijoiden muodostamat tunneyhteisöt[55], joissa tunteiden ilmaiseminen oli säädeltyä.

Keitä kirjoittajat olivat?

Yleinen käsitys 1800-luvun lopun sanomalehtikirjoittajista vaikuttaa olevan, että suurin osa heistä ei esiintynyt omalla nimellään, vaan anonyyminä tai salanimen varjoissa.[56] Tutkimissani lehdissä lukijoille ei annettu mielipidepalstojen yhteydessä selkeitä kirjoitusohjeita, mutta muun muassa toimituksen ja lukijoiden välisen väliseen kommunikaatioon tarkoitetun Kirjeenvaihtoa-palstan kautta selviää, että oma nimi tuli aina ilmoittaa toimitukselle.[57] Aina toisinaan toimitusta vaadittiin paljastamaan tietyn kirjoittajan identiteetti, mutta ilmeisesti toimittajat eivät suostuneet tähän painokanneuhkauksienkaan edessä.[58] Kirjoitus voitiin julkaista ilman mitään allekirjoitusta tai se saattoi olla nimimerkillä tai nimikirjaimilla varustettu. Suomalaisen kirjallisuuden tutkija V. J. Kallio esittää viisi syytä nimen salaamiseen: taloudelliset seikat, yhteiskunnallisesta asemasta johtuvat syyt, oman nimen epäesteettisyys, sukupuolesta johtuvat syyt sekä tunnesyyt, joista hän erikseen mainitsee vihan yhtenä esimerkkinä.[59] Identiteetin salaaminen on mahdollisesti tuonut kirjoittajille vapautta ilmaista tunteensa silloinkin, kun se on ollut vastoin kirjoittajan yhteisön tunnenormeja ja toisaalta se on tuonut vapauden käyttää tunteen ilmaisua tarkoitushakuisesti oman agendansa ajamiseen.

Saadakseni osviittaa siitä, kuinka moni kirjoittajista esiintyi omalla nimellään tai muuten tunnistettavasti, luetteloin kirjoitukset allekirjoituksen mukaan. Käytin luokittelussa apuna V. J. Kallion määritelmiä anonyymeistä ja pseudonyymeistä kirjoittajista.[60] Mikäli kirjoituksen perässä ei ollut mitään merkintää kirjoittajasta, katsoin kirjoituksen olevan anonyymi. Tällaisia mielipidekirjoituksia oli 6 %. Nimimerkillä varustettuja kirjoituksia oli 49 % ja kirjoituksia, joissa oli vähintään kaksi nimikirjainta, oli 17 %. Nämä muodostavat pseudonyymien ryhmän, jossa on siis 66 % kirjoittajista. Viimeiseen, noin 28 % kirjoituksista kattavaan kategoriaan luokittelin ne henkilöt, jotka ilmaisivat kirjoituksessa selkeästi keitä olivat. Laskin tähän kategoriaan myös ne kirjoitukset, jotka olivat nimettyjen yhteisöjen allekirjoittamia.

Anonyymit ja pseudonyymit muodostavat yhdessä noin 72 % kirjoituksista. On selvää, että osa näiden kirjoittajien identiteeteistä ei kuitenkaan jäänyt salaisuudeksi ainakaan aikalaisille. Esimerkiksi nimikirjaimet tai nimestä otetut kirjaimet, kirjoituksen aihe ja oman kotiseudun mainitseminen todennäköisesti riittivät monessa tapauksessa kirjoittajan identifiointiin – olettaen, että kirjaimet vastasivat kirjoittajan oikeaa nimeä, kuten ne useimmiten vastasivatkin.[61] Samat nimimerkit eivät toistuneet tutkimusaineistossani muutamaa tapausta lukuun ottamatta.

Kun ajatellaan, että vähintään yli neljäsosa kirjoittajista paljasti identiteettinsä, havaitaan, että määrä on suurempi kuin mihin Laura Stark on päätynyt maaseutukirjeenvaihtajia käsitelleessä tutkimuksessaan. Starkin mukaan 1800-luvun lopun

maaseutukirjeenvaihtajat salasivat ”lähes aina” nimensä, koska sanomalehtikirjoitukset olivat aiheuttaneet paikallisyhteisöjen sisällä niin paljon kiistoja.[62] Pitää toki huomioida, että toisin kuin maaseutukirjeet, aineistoni sisältää tiettyjen nimettyjen yhteisöjen, kuten järjestöjen tai yhdistysten allekirjoittamia tekstejä. Eroa voi selittää lisäksi se, että mielipidepalstojen aiheiden kirjo oli suurempi kuin paikalliskirjeissä ja mahdollinen kritiikki kohdistui myös yleisemmälle tasolle kuin tietylle paikkakunnalle. Omaa identiteettiä ei siis ollut monessa tapauksessa tarpeen salata paikallisten suuttumuksen pelossa.

Taulukosta 2 ilmenee, että ärtyneistä kirjoittajista oli anonyymejä 4 %, pseudonyymejä 62 % ja nimellään kirjoittavia 35 %. Toisin kuin voisi olettaa, anonyymien ja pseudonyymien määrä on hiukan pienempi kuin mielipidekirjoituksissa yleensä. Nimensä salaavien kirjoittajien määrä ei vaihtele lehdittäin, vaan pysyy kutakuinkin samana kaikissa tutkimissani lehdissä. Ainoa poikkeus on *Nya Pressen*, jossa jopa puolet ärtyneistä kirjoituksista oli nimellä varustettuja. *Svenska Österbottenin* (*Gamlakarleby Tidningin*) prosentuaalinen määrä on sama, mutta koska otos on pieni kuudella ärtyneellä kirjoituksella, ei tulosta voida pitää luotettavana. Ärtyneitä kirjoituksia uskallettiin siis pyytää julkaistavaksi myös omalla nimellä tai muuten tunnistettavasti.

	Kaikki kirjoitukset							Ärtyneet kirjoitukset						
		Anonyymit		Pseudo-nyymit		Nimellä			Anonyymit		Pseudo-nyymit		Nimellä	
	(n)	kpl	%	kpl	%	kpl	%	(n)	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Ka	94	7	7 %	64	68 %	23	24 %	24	1	4 %	16	67 %	7	29 %
K-S	77	6	8 %	50	65 %	21	27 %	35	3	9 %	23	66 %	9	26 %
Lo	87	9	10 %	58	67 %	20	23 %	34	2	6 %	24	71 %	8	24 %
NP	301	18	6 %	187	62 %	96	32 %	73	2	3 %	35	48 %	36	49 %
Pä	136	9	7 %	89	65 %	38	28 %	30	0	0 %	19	63 %	11	37 %
SÖ/GT	27	1	4 %	16	59 %	10	37 %	6	0	0 %	3	50 %	3	50 %
Ty	36	0	0 %	30	83 %	6	17 %	7	0	0 %	5	71 %	2	29 %
US	380	27	7 %	247	65 %	106	28 %	108	5	5 %	69	64 %	34	31 %
Wi	155	2	1 %	109	70 %	44	28 %	54	0	0 %	34	63 %	20	37 %
ÅT	52	3	6 %	33	63 %	16	31 %	22	1	5 %	15	68 %	6	27 %
Yht	**1345**	**82**	**6 %**	**883**	**66 %**	**380**	**28 %**	**393**	**14**	**4 %**	**243**	**62 %**	**136**	**35 %**

Taulukko 2. Lehdet ryhmiteltyinä allekirjoituksen mukaan.

Olen pyrkinyt selvittämään, mitä sukupuolta kirjoittajat edustivat. Jos kirjoittaja ei kertonut nimeään, sukupuoli saattoi ilmetä nimimerkin tai ammatin kautta. Ei ole epäilystäkään siitä, mitä sukupuolta esimerkiksi poliisi ja kirvesmies edustivat. Kirjoituksista vähintään 37 % oli todennäköisesti miesten kirjoittamia. Sen sijaan naisten kirjoituksia oli aineistosta varmuudella vain kaksi prosenttia ja näistä oli ärtyneitä vain muutama kappale. Suhtaudun näihin lukuihin pienellä varauksella, koska kuten jo aiemmin toin ilmi, sukupuoli saatettiin salata käyttämällä pseudonyymiä. Kirjoittajan sukupuoli ei tullut esiin 60 %:ssa kaikista mielipidekirjoituksista. Sisällytin tähän joukkoon myös ne usemman kirjoittajan tai yhteisöjen kirjoitukset, joissa ei annettu kirjoittajista tarpeeksi tarkkoja tietoja.

1890-luvun puolivälissä suurin osa suomalaisista asui maaseudulla, mutta työväestön muuttoliike kaupunkeihin oli poikkeuksellisen suurta juuri vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä pitkän nousukauden vuoksi.[63] Yleisönosastokirjoittajat sijoittuivat ympäri Suomea ja muutama kirje tuli myös ulkomailta. Kirjoittajista 48 prosenttia ei

ilmoittanut mitään paikkatietoa.[64] Aineistossa korostuvat suuret kaupungit Helsinki ja Viipuri. Paikkakunnalla ei vaikuttanut olevan tekemistä kirjoituksen ärtyneisyyden kanssa, vaan tällaisia kirjoituksia tuli tasaisesti ympäri Suomea.

Suurin osa kirjoittajista ei ilmoittanut ammattiaan. Loppujen 31 prosentin ammattikirjo oli suuri, mutta keskiluokkaiset elinkeinot kuten opettajat, papit ja virkamiehet korostuivat. Ärtyneistä kirjoittelijoista noin 35 % paljasti ammattinsa ja samat keskiluokkaiset tehtävänimikkeet tulivat esiin tässäkin aineistossa. Luonnollisesti kirjoitustaidon hallitsevat ihmiset olivat useimmiten joko ylä- tai keskiluokasta. Sivistyneistöstä keskiluokalla oli suurempi intressi tuoda asioita käsiteltäväksi yleisönosastojen kautta kuin yläluokalla, jolla oli vaikutusvaltaa ja joka toimi yhteiskunnan päättävissä elimissä.

Mistä asioista keskusteltiin ja mitkä aiheet herättivät ärtymystä?

Vuotta 1895 on luonnehdittu rauhalliseksi ja vakaaksi vuodeksi. *Päivälehden* vuoden 1896 ensimmäisessä pääkirjoituksessa edellinen vuosi kiteytettiin seuraavasti: ”[...]tällaisestakin lyhyestä silmäyksestä ilmenee jo se seikka, jota alussa huomautimme ja joka jää yleisvaikutukseksi vuodelta 1895: tasaista, rauhallista kehitystä ja edistymistä melkein kaikilla aloilla.”[65] Myös *Louhen* pääkirjoitus tuki ajatusta rauhallisuudesta, ja tarjosi lisäksi mielikuvan Suomi-laivasta, jonka miehistö nahisteli yhdestä jos toisesta asiasta, mutta se ei estänyt aluksen etenemistä: ”On ikään kuin hiljaisen myötäisen leyhytellessä purjehdittu pitkin tyyntä selkää, missä eivät aallot ole hyrskyisinä ärjyneet, eivätkä karikot salakavalasti vaanineet. Purressa on kyllä kinaa ollut, riitaa suunnasta, toraa purjeista ja muusta, mutta ne eivät ole voineet estää eteenpäin kulkua.”[66] Venäjän keisariksi oli loppuvuodesta 1894 kruunattu Nikolai II, joka ei ollut ensimmäisenä hallintovuotenaan hankaloittanut Suomen autonomista asemaa. Suomalaisten tuoreessa muistissa oli vielä postilaitoksen venäläistämistoimenpiteet vuonna 1891 ja sananvapautta rajoittava, alati kasvava painosensuuri, joten stabiiliin tilanteeseen oltiin tyytyväisiä. Ainoa ikävämpi pääkirjoituksissa mainittu ulkopolitiikan asia oli arkaluontoinen kysymys Suomen ottamista tullimaksuista. Venäläiset halusivat laskea maksuja omien tuotteidensa tuonnista Suomeen, mutta suomalaiset eivät suhtautuneet asiaan myötämielisesti.[67] Vuodesta 1895 teki erityisen suotuisan se, että 1890-luvun alkuvuosien jälkeen talous lähti elpymään ja loppuvuosikymmen oli voimakkaan talouskasvun aikaa.[68] Vuotta 1895 kuvattiin hyväksi viljavuodeksi, vienti kasvoi ja alhainen korkotaso kannusti lainanottoon.[69] Mistä asioista mielipidepalstoilla sitten kiisteltiin, jos asiat olivat näinkin hyvin?

Sanomalehdet joutuivat priorisoimaan aiheita, joista kerrottiin ja valitsivat vain olennaisimmat aiheet julkisuuteen. Hannu Niemisen mukaan valinta tapahtui normatiivisesti eli poimittiin aiheita, jotka palvelivat kuvitellun kansakunnan, normiyhteisön piirteitä. Aiheita priorisoitiin myös niin, että ne palvelivat valtaapitävien ryhmien intressejä.[70] Yleisönosastokirjoituksia satoi lehtiin enemmän kuin niitä

pystyttiin julkaisemaan, joten toimitukset hyvin todennäköisesti karsivat pois ne aiheet, jotka eivät kohdanneet lehden arvomaailman kanssa tai ainakin varustivat tällaiset kirjoitukset omilla huomioillansa.

Vaikka yleisönosastokirjoitusten aiheet vaihtelivat hyvin paljon, voidaan niistä kuitenkin sanoa jotakin yleistä. Ensinnäkin, aiheet käsittelivät kotimaan asioita, ulkopolitiikkaan ei puututtu yhdessäkään kirjoituksessa. Tämä saattoi johtua osaksi siitä, että yleisönosastot periytyivät paikalliskirjeistä, mutta toisaalta myös siitä, että painoviranomaiset sensuroivat keisaria ja venäläisiä koskeneita kirjoituksia.[71] Eniten kirjoitettiin kirkkoon ja uskontoon liittyvistä asioista, mutta paljon myös kieliriitaan ja rautateihin liittyvistä asioista. Myös kansakoulu- ja raittiusteemat korostuivat aiheissa. Suomalaisen 1800-luvun lopun yhteiskunnan ajankohtaiset asiat, kuten liikenneinfrastruktuurin suunnittelu ja rakentaminen, kielikysymys ja yhteiskunnallinen järjestäytyminen puhututtivat ihmisiä myös mielipidepalstoilla. Jos tarkastellaan sanomalehtien retrospektiivejä vuoteen 1895, havaitaan, että lehdet itse nostivat pääkirjoituksissaan esille samoja ajankohtaisia aiheita: liikenneyhteyksien parantamisen, erityisesti rautatielinjojen suunnittelun ja rakentamisen sekä kansansivistystyön edistymisen ja raittiusasian.[72]

Yleisöltä.

Lopputili hra „Erään“ kanssa.

Ärtynyt yleisönosastokirjoitus *Karjalatar*-lehdessä 5.2.1895.

Ärtyneet kirjoitukset heijastavat yleisesti mielipidekirjoituksia siinä, että suurimmassa osassa aiheet vaihtelivat niin paljon, ettei niitä voi mielekkäästi kategorisoida. Alle puolet kirjoituksista voidaan luokitella aiemmin mainittuihin aihepiireihin. Eräs ärtymyksen aihe nousee kuitenkin esiin jo mainittujen lisäksi: maaseutukirjeet. Kirjoittajat kokivat, että asioita oli esitetty väärin tai paikkakuntaa tai henkilöitä oli aiheettomasti arvosteltu maaseutukirjeissä ja he lähettivät yleisönosastolle ärtyneen vastineen. Monesti maaseutukirjeenvaihtajat vastasivat tuohon vastineeseen ja tämä laukaisi kirjoittelun, jota kesti, kunnes jompikumpi kirjoittajista uupui tai lehden toimitus katkaisi viestinvaihdon. On huomattava, että maaseutukirjeenvaihtajan vastine julkaistiin yleisönosastolla, joka kuvastaa sitä, että nimenomaan yleisönosastot miellettiin paikaksi, jossa tämäntyyppistä keskustelua tuli käydä.

On jokseenkin yllättävää, etteivät työväenasia ja naisliike juurikaan näkyneet mielipidepalstoilla, vaikka ne mielletään 1890-luvun ajankohtaisiksi yhteiskunnallisiksi asioiksi. Sanomalehdet eivät myöskään nostaneet näitä teemoja esille vuoden 1895 tarkasteluissaan, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, joissa mainittiin työväen heräävästä kiinnostuksesta omien olojensa parantamiseen.[73] On toki huomattava, että työväen järjestäytyminen oli vasta aluillaan vuonna 1895.[74] *Työmies*-lehti alkoi ilmestyä, mutta sen mielipidepalstoilla ei juurikaan käsitelty esimerkiksi työolosuhteita tai alimman kansanluokan elinoloja, vaan lähinnä ammattiyhdistyksiin liittyviä käytännön asioita. Lehdissä julkaistiin naisasiaa sivuten vain muutama mielipidekirjoitus. Kaikki olivat naisten allekirjoittamia, eikä yksikään niistä ei ollut ärtynyt. Irma Sulkusen mukaan naiset osallistuivat 1800-luvun lopun järjestötoimintaan siinä missä miehetkin.[75] Sanomalehtien mielipidepalstoilla tämä ei näkynyt, joka johtunee siitä, että sukupuoli oli merkittävä tekijä siinä, missä ja miten sai ilmaista mielipiteensä julkisesti.[76]

Hannu Niemisen mukaan ensimmäisen asteen julkisuus, jota sanomalehdistö edustaa, tarjoaa kansalaisille tärkeimmät ja ajankohtaisimmat pohdinnan aiheet ja kutsuu osallistujat yhteiseen keskusteluun. Hän puhuu myös kansallisista huolenaiheista, joita sanomalehdet tarjosivat kansalaisille.[77] Tähän liittyen Heidi Kurvinen kommentoi, että yksittäisen artikkelin painoarvosta ei voida sanoa mitään, ellei sitä tarkastella lehden kokonaisuuden kannalta.[78] Mielipidekirjoitusten aiheita tuleekin peilata kyseisen ajankohdan sanomalehtien juttuaiheisiin. Lehtien pääkirjoitukset ovat keskeisessä asemassa, kun pohditaan, mitä asioita lehti halusi erityisesti tuoda julkisuuteen. 1890-luvulla keskeisimmiksi aihepiireiksi lehtien pääkirjoituksissa nousivat talous, opetus ja kulttuurielämä. Sen sijaan puolueasioita käsiteltiin pääkirjoituksissa melko vaihtelevasti. Esimerkiksi *Louhessa* vuoden 1895 pääkirjoitukset käsittelivät enimmäkseen opetusta, kulttuurielämää ja järjestötoimintaa sekä taloutta ja liikennettä, mutta *Keski-Suomella* puolueasiat olivat toiseksi suosituin aihepiiri. Yleisesti ottaen pääkaupungin lehdet kirjoittivat muita lehtiä useammin puolue-elämästä.[79] Yksi vuoden 1895 kuumimmista keskusteluaiheista oli kunnallisvaaleihin liittyvä ääniasteikkoasia. Noin 70 % suomalaisista säätyihin kuulumattomina eivät saaneet äänestää ja vähitellen alkoikin herätä kysymys järjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Säätyläisten äänivalta perustui henkilön varallisuuteen eli käytännössä maksettuihin veroihin. Ensimmäisenä toimenpiteenä vaadittiin, että porvarissäädyn ääniasteikkoa laskettaisiin, myöhemmin puhuttiin ääniasteikon poistamisesta ja äänioikeuden laajentamisesta.[80] Lähes kaikki tutkimani lehdet esittivätkin ääniasteikkoasian yhtenä vuoden 1895 ajankohtaisimmista asioista, joka osittain sivusi myös kielikiistaa, koska ruotsinmieliset asettuivat ääniasteikon rajoittamista vastaan.[81] Ääniasteikkoasia näkyi ainakin *Nya Pressenin*, *Päivälehden, Työmiehen, Uuden Suomettaren* ja *Åbo Tidningin* mielipidepalstoilla ja kirvoitti muutaman ärtyneenkin kirjoituksen.[82] Ääniasteikosta kirjoittaneet henkilöt olivat useimmiten omalla nimellään esiintyviä tunnettuja henkilöitä, esimerkiksi yhdistysten puheenjohtajia tai muiden lehtien toimittajia. Äänioikeudetonta väestöä aihe ei inspiroinut kirjoittamaan.

Lehtien kotimaan uutisissa korostuivat jokseenkin samat aihepiirit kuin mielipidekirjoituksissakin: hallinnolliset ja yhteiskunnalliset aiheet sekä talous ja liikenne.[83] Eniten eroa löytyy siinä, että kulttuurielämää käsitteleviä mielipidekirjoituksia oli huomattavasti vähemmän kuin sitä käsitteleviä pääkirjoituksia ja kotimaan uutisia. Lisäksi kirkkoon ja uskontoon liittyvät asiat puhututtivat ihmisiä enemmän yleisönosastoissa kuin näitä asioita käsiteltiin pääkirjoituksissa tai kotimaan uutisissa. Pirkko Leino-Kaukiaisen mukaan uskontoon ja kirkkoon liittyvien uutisten määrä laski kaikissa lehdissä verrattuna 1880-lukuun.[84] Tarkastelemistani lehdistä neljä mainitsi ainoana kirkkoa ja uskontoa sivuavana asiana vuoden 1895 katsauksissaan uuden hiippakuntajaon ja neljännen hiippakunnan perustamisen. Viisi pääkirjoitusta vuoden vaihteessa 1896 ei maininnut kirkkoa tai uskontoa lainkaan, mutta konservatiivinen *Uusi Suometar* kirjoitti uuden hiippakuntajaon lisäksi kirkon tilasta nyky-yhteiskunnassa ja lahkolaisuuden ravistellessa kirkon perustuksia:

”[…] siinäkin kuvastuu sama raju, hillitsemätön ja sairas henki, joka on ajallemme omituinen. Kirkko on kuollut sen tähden, ettei sieltä kuulu mitään melua. Lahkokunnat monenmoiset kokevat sen muuria repiä ja sen jäseniä raadella, jossa toimessa niitä ”hyvähuudoillaan” rohkaisevat kaikki ne, joiden pyrinnöille kirkko on tulevana esteenä.”[85]

Samantyylinen kirjallinen ilmaisu toistui niissä ärtyneissä mielipidekirjoituksissa, jotka käsittelivät kirkon ja uskonnon asioita. Kirkkoherra Troberg tivasi Evankelisen yhdistyksen yliasiamieheltä tämän suhtautumista lahkolaisuuteen:

Te aijotte siis jättää yleisön siihen käsitykseen, että seisotte samalla kannalla äärimmäisyyslahkon kanssa, jonka turmiollinen vaikutus, vallaton meno ja röyhkeä esiintymistapa on jo surkian kuuluisaksi tullut. Mutta se taas ei käy suinkaan päinsä. Sentähden käännyn Teidän puoleenne sillä pyynnöllä, että suoraan ja peittelemättä selvitätte, mikä Teidän suhteenne on sanottuun lahkoon[…] Asia on nyt sellainen, että jos on perää kirkkoh. Aimosen väitteissä teidän kannastanne, niin täytyy Teidän joko erota yliasiamiehen toimesta taikka yhdistyksen jäsenyydestä kaikkein niiden tähden, joiden omatunto ei salli yhdistyksen vaikutusta kannattaa. Siis suora selvitys![86]

Vaikka uuteen kansalaisyhteiskuntaan liitetyt raittiusasiat olivat yleisönosastoissa tapetilla, ne eivät kuitenkaan vielä ottaneet kirjoitusmäärällisesti yliotetta perinteisestä uskontokeskeisestä maailmankuvasta.[87] Irma Sulkusen mukaan maaseudun herätysliikkeet säilyttivät asemansa vielä pitkään yhteiskunnallisen järjestäytymisen jälkeenkin.[88] Määrällisesti eniten kirkkoon ja uskontoon liittyviä mielipidekirjoituksia julkaistiin *Uudessa Suomettaressa*, mutta jonkin verran myös muissa lehdissä. *Uuden Suomettaren* kirkkoa ja uskontoa sivuavista kirjoituksista melkein puolet oli ärtyneitä, eli nämä asiat herättivät intohimoja niin lehden lukijoissa kuin toimituksessakin.

Lopuksi

Artikkelin alussa lainattu mielipidekirjoitus suomen kielen käytöstä kaupoissa asioidessa sai vastauksen joltakin kanssafennomaanilta *Uuden Suomettaren* yleisönosastolle.

Sapellenne tuntuu käyneen eräs pienoinen epäkohta täällä Helsingissä, ja mielenpurkauksenne tuon johdosta eivät osota rakkautta heikompia kohtaan. Te pahoittelette sitä, etteivät ruotsalaiset puotineidit ja palvelijat omista sen verran älyä ja lukua, että voisivat oppia suomenkieltä". Siinäpä se on: "älyä ja kykyä". Mistäpä sen otti, jota ei ole. Oletteko te ainoa, joka ette ole huomannut Suomen ruotsalaisten älyn ja erinomattain kyvyn puutetta. Te puhutte "intelligenssistäkin", mutta, hyvä ystävä, kuka voi semmoista sanaa mainita, kun on puhe sveessi-raukoistamme.[89]

Tästä pisteliäästä, nykyperspektiivistä vihapuheeksi tulkittavasta kirjoituksesta sekä joistain muista tässä artikkelissa esitetyistä esimerkeistä ilmenee, että tunteet ovat sosiaalisesti rakentuneita ja ylläpidettyjä, ne liittyvät kiinteästi politiikkaan; tunteilla on tehty ja tehdään edelleen politiikkaa. Kansalaisyhteiskunnan syntyessä havaittiin, että tunteet olivat voimakas motivaattori ja ihmiset mobilisoiva ja yhteen tuova voima niin hyvässä kuin pahassa.

1890-luku oli merkittävä ajankohta suomalaisten sanomalehtien historiassa, koska viimeistään silloin suurimpiin lehtiin olivat syntyneet omat mielipidepalstat. Tässä artikkelissa on tuotu tutkimuksen fokukseen sanomalehtien keskeiset sisällöntuottajat eli lukijat, joiden tarkastelu on aiemmin rajoittunut maaseutukirjeisiin tai avustamiseen uutisten tuottamisessa. Yleisönosastokirjoitukset erosivat maaseutukirjeistä ollen aiheiltaan monipuolisempia ja enemmän kantaa ottavia. Mielipidettä ilmaistiin usein tunteikkaasti, ja yksi useimmiten ilmaistuista tunteista oli ärtymys. Tutkimieni kirjoitusten tyyli on pääsääntöisesti kohtelias, mutta jos kirjoittaja ilmaisi ärtymystä, hän ei epäröinyt hyökätä hyvinkin kovasanaisesti vastustajansa kimppuun. Monitieteisenä ja kiisteltynä alana tunteiden historian tutkimus on haastavaa, mutta siitä huolimatta on ollut kiintoisaa tutkia niitä tapoja, joilla ihmiset representoivat ärtymystään. Noin kolmasosa julkaissuista kirjoituksista ilmensi ärtymystä, mutta viime kädessä ei voida tietää, kuinka moni lehteen kirjoittanut ilmaisi ärtymystä, koska hylättyjä kirjoituksia ei todennäköisesti ole säilynyt. Nämä 393 kirjoitusta voivat kuitenkin kertoa niistä aiheista ja niistä kirjoittajista, joiden kirjoitukset päädyttiin julkaisemaan vuonna 1895. Tutkimustuloksia voidaan mahdollisesti tulevaisuudessa suhteuttaa ja taustoittaa paremmin hyödyntämällä koneavusteisen tutkimuksen keinoja, kun menetelmät kehittyvät ja OCR-tunnistuksen laatu paranee.

Suurin osa kirjoittajista salasi nimensä, mutta vastoin aiempaa näkemystä – eivät suinkaan kaikki. Pidän jokseenkin yllättävänä sitä, että ärtyneet kirjoittajat paljastivat nimensä keskimääräistä useammin. Mielipidekirjoituksia tuli ympäri Suomea, mutta suurin osa oli isoista kaupungeista kuten Helsingistä, Turusta ja Viipurista. Lähdeaineistovalinta saattoi vaikuttaa tutkimustulokseen, olivathan nämä lehtien ilmestymispaikkakunnat edustettuina. On lisäksi otettava huomioon, etteivät kaikki lehtien lukijat välttämättä osanneet kirjoittaa – kirjoitustaidon hallinnassa oli vielä 1800-luvun lopussa merkittävä ero kaupunkien ja maaseudun välillä.[90] Se, että kirjoittajat olivat enimmäkseen keskiluokkaisia ja että miehiä oli huomattavasti enemmän kuin naisia heijastaa muiden tutkijoiden samoja tutkimustuloksia. Kirjoitustaidon hallinnalla saattoi olla merkitystä näiden tutkimustulosten suhteen – alin luokka ei vielä hallinnut

kirjoitustaitoa ja miehet osasivat kirjoittaa naisia yleisimmin.[91] Kirjoitustaidon hallinta ei kuitenkaan yksin selitä kirjoitusten sukupuolijakaumaa. On otettava huomioon, että vaikka naiseen viittaavia nimiä tai nimimerkkejä oli aineistossani hyvin vähän, ei toisaalta ei silti voida varmuudella tietää kuinka moni nainen tosiasiassa kirjoitti. Useat tutkijat ovat osoittaneet, että naiset käyttivät miehiin viittaavia pseudonyymejä.

Olen pitänyt tärkeänä tarkastella yleisönosastokirjoituksia osana sanomalehden muuta sisältöä, erityisesti pääkirjoituksia, jotka kuvastavat lehden poliittista linjaa. Ärtyneiden kirjoitusten aihepiirit olivat moninaisia, mutta ne eivät olleet erityisen yllätyksellisiä tai poikenneet radikaalisti lehtien pääkirjoituksista. Ulkomaanasioihin ei koskettu, johtuen todennäköisesti sensuurista, mutta ehkä myös konventioista; mielipidepalstat nähdään kotipaikkakunnan asioita ruotivien maaseutukirjeiden jatkumossa. Vuosisadan loppupuolen ajankohtaisista asioista nais- ja työväenasia eivät vielä näkyneet mielipidepalstoilla, joka saattoi johtua paitsi mielipidekirjoittajien taustasta, myös siitä, että näistä asioista kirjoitettiin muilla foorumeilla kuin tutkimissani sanomalehdissä. Suurin osa kirjoituksista käsitteli 1800-luvun lopun ajankohtaisia sisäpoliittisia aiheita kuten rautateitä, kielikysymystä sekä kirkon ja uskonnon asemaa. Sanomalehtien yleisönosastot tarjosivat lukijoilleen väylän päästä keskustelemaan isoista ja tärkeistä yhteiskuntaa rakentavista teemoista yhdenveroisina kansalaisyhteiskunnan jäseninä. Vahvasti politisoituneiden lehtien yleisönosastoilla näkyi paitsi moniäänisyys myös kriittisyys yhteiskunnallisiin asioihin. Artikkelin alussa ja lopussa siteeratuista mielipidekirjoituksista ilmenee, että yksilön ärtymyksen tunteen ilmaisu saattoi johtaa kollektiiviseen tunteeseen, nostaa me-henkeä ja panna alulle muutoksen.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka valmistelee artikkeliväitöskirjaa 1800-luvun lopun suomalaisten sanomalehtien yleisönosastoista kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Alkuperäislähteet

Sanomalehdet

Gamlakarleby Tidning 4.1.–30.4.1895

Karjalatar 3.1.–31.12.1895

Keski-Suomi 3.1.–31.12.1895

Louhi 1.1.–29.12.1895

Nya Pressen 1.1.–31.12.1895

Päivälehti 1.1.–31.12.1895

Svenska Österbotten 7.5.–31.12.1895

Työmies 14.2.–28.12.1895

Uusi Suometar 1.1.–31.12.1895

Wiipuri 1.1.–31.12.1895

Åbo Tidning 1.1.–31.12.1895

Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, Risto & Stenius, Henrik. Kansanliikkeet loivat kansakunnan. *Kansa liikkeessä.* Toim. Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.

Bailey, Christian. The History of Emotions. *Contemporary European History*, No. 25 1/2016. Cambridge University Press. 163–175.

Cavanagh, Allison. Ladies of the Times. *Journalism Studies*, Vol. 19, No. 2 2018, 268–283.

Frevert, Ute. In public: Collectivities and Polities. *A Cultural History of the Emotions in the Age of Romanticism, Revolution, and Empire.* Volume 5. Toim. Matt, Susan J. Bloomsbury Academic, New Delhi 2019.

Frevert, Ute. *Emotions in History: Lost and Found*. Central European University Press, New York 2011.

Hutchison, Emma & Bleiker, Roland. In public: Collectivities and Polities. *A Cultural History of the Emotions in the Modern and Post-Modern Age.* Volume 6. Toim. Davidson, Jane W. & Damousi, Joy. Bloomsbury Academic, New Delhi 2019.

Kallio, V. J. *Fennica-kirjallisuuden salanimiä ja nimimerkkejä vuoteen 1885*. SKS, Helsinki 1939.

Keränen, Esko. *Muuttuva Työnkuva. Toimitustyön Differentioitumiskehitys Suomen Sanomalehdistössä*. Suomen sanomalehdistön historia -projekti, Helsinki 1984.

Kortti, Jukka. *Mediahistoria – Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin.* SKS, Helsinki 2016.

Kurvinen, Heidi. Toimittajat ja toimitukselliset prosessit mediatekstien takana. *Historiallinen aikakauskirja* 3/2018, 310–322.

Kuusterä, Antti. Valtio, talous ja valtiontalous. *Talous, Valta ja Valtio: Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Toim. Haapala, Pertti. 10. p. Vastapaino, Tampere 2004.

Kövecses, Zoltán. *Metaphors of Anger, Pride, and Love: A Lexical Approach to the Structure of Concepts.* J. Benjamins Pub. Co, Amsterdam & Philadelphia 1986.

Kövecses, Zoltán. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling.* Cambridge University Press, Editions de la Maison des sciences de l'homme, Cambridge & New York 2000.

Landgren, Lars. Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. *Suomen lehdistön historia 1: Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905.* Toim. Landgren, Lars & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Tommila, Päiviö.Kustannuskiila, Kuopio 1988.

Leino-Kaukiainen, Pirkko. Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian kaudella. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2007, 420–438.

Leino-Kaukiainen, Pirkko. Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. *Suomen lehdistön historia 1: Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905.* Toim. Landgren, Lars & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Tommila, Päiviö.Kustannuskiila, Kuopio 1988.

McMmahon, Darrin M. Finding Joy in the History of Emotions. *Doing Emotions History.* Toim. Matt, Susan J., Stearns, Peter N. University of Illinois Press, Urbana 2014.

Mervola, Pekka. *Kirja, kirjavampi, sanomalehti: ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1995.

Nieminen, Hannu. *Kansa Seisoi Loitompana. Kansallisen Julkisuuden Rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino, Tampere 2006.

Nygård, Toivo. Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä. *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan.* Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo.Kustannuskiila, Kuopio 1987.

Plamper, Jan. *The History of Emotions: An Introduction*. Oxford University Press, Oxford 2015.

Plamper, Jan. The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns. *History and Theory* 49 (05/2010), 237–265.

Reddy, William M. *Navigation of feeling*. Cambridge University Press, New York 2001.

Rytkönen, Alli. *Päivälehden historia II. Päivälehden ulkonaiset puitteet ja kirjalliset profiilit.* Sanoma Oy, Helsinki 1946.

Rytkönen, Alli. *Päivälehden historia III. Poliittinen Päivälehti*. Sanoma Oy, Helsinki 1949.

Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö. *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia.* Edita, Helsinki 1998.

Salokangas, Raimo. Mediahistorian tutkimuskohdetta etsimässä. Aatehistorian materiaalista kohti viestintähistoriaa. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2005, 483–492.

Scheer, Monique. Are Emotions a kind of practice (and what makes them have a history)? A Bourdieuian approach to understanding emotion. *History and Theory* 51, no. 2 (2012), 193–220.

Sorvali, Satu. *”Lähetettyjä kirjoituksia”. Tunteet lukijoiden kirjoituksissa Uudessa Suomettaressa vuonna 1895*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2014.

Stark, Laura. Toimittajien ja itseoppineiden maaseutukirjeenvaihtajien suhde osana suomenkielisen lehdistön nousua 1847-1865. *Historiallinen aikakauskirja* 1/2013, 28–42. (2013a)

Stark, Laura. Sanomalehtien maaseutukirjeet. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa.* Toim. Lea Laitinen, Kati Mikkola. SKS, Helsinki 2013b.

Stark, Laura. Vanhat sanomalehdet uutena lähdeaineistona kansan elämän tutkimuksessa. *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen.* Toim. Tuomas Hovi, Kirsi Hänninen, Merja Leppälahti, Maria Vasenkari. Turun yliopisto, Folkloristiikan julkaisuja 3, Turku 2013c.

Stearns, Peter N. *American Cool: Constructing a Twentieth-Century Emotional Style*. NYU Press, New York 1994.

Sulkunen, Irma. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. *Kansa liikkeessä.* Toim. Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.

Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto. Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen. *Kansa liikkeessä.* Toim. Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.

Thornton, Brian. Subterranean Days of Rage. How Magazine Letters to the Editor in 1952 Foretold a Generation of Revolution. *American Journalism* 24, no. 1 2007, 59–88.

Tommila, Päiviö. Maaseutukirjeitä tutkimaan. *Toimitustyön Historiaa Suomessa.* Helsinki: Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 13, 1979.

Tommila, Päiviö & Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo. *Suomen lehdistön historia 5: Hakuteos. Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1895.* Kustannuskiila, Kuopio 1988a.

Tommila, Päiviö & Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo. *Suomen lehdistön historia 6: Hakuteos. Kotokulma – Savon Lehti. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1895.* Kustannuskiila, Kuopio 1988b.

Tommila, Päiviö & Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo. *Suomen lehdistön historia 7: Hakuteos. Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1895.* Kustannuskiila, Kuopio 1988c.

Vesikansa, Jyrki. Onko toimittajat unohdettu? *Historiallinen aikakauskirja* 4/2018, 477–478.

Wahl-Jorgensen, Karin. *Journalists and the Public: Newsroom Culture, Letters to the Editor and Democracy*. Hampton, New York 2007.

---

[1] "Vielä kerran!", *Uusi Suometar* 24.9.1895 nro 221.

[2] Ks. esim. Thornton 2007, 63–64. Pro gradu -tutkielmassani osoitin, että tällaiset tunneilmaisut olivat yleisimpiä tunneilmaisuja *Uuden Suomettaren* yhden 1890-luvun vuosikerran mielipidekirjoituksissa. Sorvali 2014.

[3] Alapuro & Stenius 1987, 18; Nieminen 2006, 200. Myös eliitit joutuivat uuteen tilanteeseen, jossa he joutuivat perustelemaan asemansa julkisesti sanomalehdistön kautta. Nieminen 2006, 188.

[4] Ks. esim. Leino-Kaukiainen 1988, 430, 448–451; Kortti 2016, 161.

[5] Tämäntyyppinen liikehdintä alkoi Euroopassa 1800-luvun puolivälissä ja sanomalehdet toimivat keskeisenä välineenä tunteilla politikointiin isoille massoille. Frevert 2019, 166.

[6] Erityisesti suomenkielisten sanomalehtien kasvu vuosisadan loppupuolella oli kiivasta. Vuonna 1895 Suomessa ilmestyi 65 sanomalehteä, kun vuonna 1880 niitä ilmestyi 34. Vuoteen 1900 mennessä sanomalehtien määrä oli kasvanut jo 84:ään. Salokangas & Tommila 1998, 77–78; Leino-Kaukiainen 1988, 443–444. Luku- ja kirjoitustaitoisia ihmisiä oli vuoden 1900 väestölaskennassa koko maan yli 15-vuotiaista lähes 39 prosenttia. Suomen virallinen tilasto. VI. Väestötilastoa. 37. Katsaus Suomen väkilukuun joulukuun 31. päivänä 1900 ynnä tietoja edellisistä yleisistä väenlaskuista maassa. SVT VI:37. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1905. Ks. myös Leino-Kaukiainen 2007, 434.

[7] Thornton 2007, 63.

[8] Ibid. Thorntonin viitatessa ”suurella kulttuurisella muutoksella” 1950-luvun Yhdysvaltojen talouskasvun ja kulutusyhteiskunnan kulttuurisiin muutoksiin, voidaan kulttuurisella muutoksella viitata 1800-luvun loppupuolen kontekstissa esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan syntymiseen tai uudenlaiseen asuinpaikasta riippumattomaan yhteisöllisyyden kokemukseen.

[9] Nieminen 2006, 21, 23, 191.

[10] Landgren 1988, 372–374.

[11] Kirjoituksia julkaistiin otsikoiden kuten ”Yleisöltä”, ”Lähetettyjä kirjoituksia” ja ”Från Allmänheten” alla. Näillä palstoilla julkaistiin jonkin verran myös muun tyyppisiä kirjoituksia kuten kutsuja, kiitoskirjeitä ja tilityksiä esimerkiksi arpajaisista tai iltamista.

[12] Keränen 1984, 109; Nygård 1987, 132–135; Tommila 1979, 12–14.

[13] Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen sanomalehtien mielipidepalstojen synty, ks. Wahl-Jorgensen 2007, 29–38. Suomessa Eero Erkko halusi tuoda Päivälehden sisällön eurooppalaiselle tasolle ja luoda omat osastot asioille, joita oli aiemmin julkaistu muiden uutisten joukossa. Erkko toteuttikin jo 1890 Päivälehteen oman osaston ”kansan mielipiteille”. Rytkönen 1946, 112. 1890-luvun maaseutukirjeiden yleisimmät aiheet olivat säätila, maatalouden hoito, paikallishallinnon asiat ja yhdistystoiminta. Leino-Kaukiainen 1988, 599.

[14] Suomalaisten sanomalehtien historiaa on lisäksi selvitetty 1880-luvulle asti ulottuvassa Clas Zilliacuksen ja Henrik Knifin teoksessa *Opinionens Tryck: En Studie över Pressens Bildningsskede I Finland.* Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki 1985.

[15] Kortti 2016, 31; Kurvinen 2018, 310–311; Salokangas 2005, 486–487; Vesikansa 2018, 477.

[16] Pedersen, Sarah: A surfeit of socks? The impact of the First World War on women correspondents to daily newspapers. Scottish Economic and Social History Volume 22, Issue 1 2002, 50-72; Pedersen, Sarah: What’s in a Name? The revealing use of noms de plume in women’s correspondence to daily newspapers in Edwardian Scotland. Media History, Vol. 10, no. 3 2004, 175–185.

[17] Cavanaugh 2018, 270.

[18] Kurvinen 2018, 310–312.

[19] Stark 2013a, 2013b.

[20] Kokko, Heikki. Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys. *Historiallinen aikakauskirja* 01/2019, 5–21. Kokko, Heikki. Kuviteltu minuus. Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä. Acta Universitatis Tamperensis 2233. Tampereen yliopisto 2016.

[21] Leino-Kaukiainen 1988, 444–445.

[22] Työmies ilmestyi 1886–89 Uuden Suomettaren sunnuntailiitteenä ja vasta vuodesta 1895 omana lehtenään.

[23] Hutchison & Bleiker 2019, 157. William Reddyn mukaan suurin ongelma tutkimuksessa piilee siinä, ettei ihmisluontoa pystytä tutkimaan laboratoriossa. Reddy 2001, x-xi.

[24] Suomenkielessä käytetään yleisesti vain ”tunne”-sanaa, mutta englanninkielessä on useita käsitteitä tunteille. Ks. esim. Hutchison & Bleiker 2019, 153-155. Suomenkielisessä tunnehistorian tutkimuksessa käsitteitä käytetään vaihtelevasti.

[25] Hutchison & Bleiker 2019, 157.

[26] Esimerkiksi Reddyn mukaan läntisessä ajattelussa tunteita pidetään yleensä joko miellyttävinä tai epämiellyttävinä, mutta sittemmin tunteiden skaala on laajentunut asteikosta epämiellyttävä-miellyttävä. Reddy 2001, 315–316.

[27] Sterns 1994, 3; Frevert 2011, 117. Osa tunnehistorioitsijoista käyttää jakoa positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin ja osa välttää sitä, kuten esimerkiksi Jan Plamper, joka kritisoi jakoa voimakkaasti. Plamper 2015, 13–14, 277.

[28] Paul Ekmanin tunnettu tutkimus perustunteista, ks. esim. Plamper 2015, 142–163.

[29] Ks. esim. McMahon 2013, 103–104.

[30] Bailey 2016, 167.

[31] Ks. esim. Bailey 2016, 165–166; Frevert 2011, 24; Kövecses, 2000, 139, 183; Plamper 2015, 32–33, 74; Reddy 2001, xi; Scheer 2012, 201, 220; Stearns & Stearns 1988, 15.

[32] Emotiivi-käsite pohjautuu puheakti-teoriaan; ihminen ilmaisee tunnesanoilla mitä tuntee ja tätä kautta saattaa myös vahvistaa tai laimentaa tuota tunnetta. Ks. tarkemmin emotiivista Reddy 96–110.

[33] Scheer 2012, 209–214.

[34] Ks. esim. Kövecses 2000, 2; Plamper 2015, 296; Plamper 2010, 250–251.

[35] 2000-luvun mielipidekirjoituksia on tutkittu runsaasti tunteiden näkökulmasta. Tämä johtunee siitä, että verkossa oleva valtava aineisto, kuten Twitter- ja Suomi24-keskustelupalstan viestit sekä nykykieleen liittyvät työkalut ovat olleet helposti saatavilla. Suhtaudun varauksella konetunnistuksen mahdollisuuksiin tunteita koskevassa tutkimuksessa, joka vieläpä sijoittuu kauas menneisyyteen. Tämänkaltaista tutkimusta ei ole tiettävästi tehty Suomessa ja kansainvälisellä historiantutkimuksen kentälläkin tutkimus on ollut melko pientä. Mikäli halutaan tutkia tietyn tunteen ilmenemistä ja esiintymistiheyttä tietyssä tekstiaineistossa, tarkimpiin tutkimustuloksiin päästäisiin yhdistelemällä perinteistä lähilukua ja koneavusteista kaukolukua. Menetelmä voi osoittautua ainakin aluksi työlääksi, koska vaikka tekoäly mahdollistaa isojen tekstimassojen automaattisen läpikäynnin ja analysoinnin, on sille ensin opetettava mitä sen tulee tarkkailla. Sovellukselle voidaan syöttää sanalistoja ja sen voi opettaa tarkkailemaan tiettyjä tekstin tehostekeinoja.

[36] Käyttämäni kriteerit mukailevat jonkin verran kielentutkija Zoltán Kövecsesin tunnekielimallia. Kövecses 2000, 6.

[37] Vastine Jokulle!, *Wiipuri* 11.4.1895 nro 84.

[38] Kövecses 1986, 12–14, 20–27; Kövecses 2000 80, 83.

[39] *Wiipuri* 27.9.1895 nro 224.

[40] *Wiipuri* 11.10.1895 nro 236

[41] Nimimerkki Vän af nykterhet kirjoittaa: ”Då min uppsats [...] tyckes ha väkt ondt blod hos hr Uddenberg [...]”. Gensvar till hr Uddenberg, ölbryggare och nykterhetsvän, *Nya Pressen* 5.8.1895 nro 208.

[42] ”Pakinoita Parikkalasta”, *Wiipuri* 21.11.1895 nro 271.

[43] Hiukan vastinetta ”Korven Antille”, *Karjalatar* 29.8.1895.

[44] Veronmaksaja II:lle, ”Wiipurin” 35 n:ossa, *Wiipuri* 15.2.1895 nro 38.

[45] ”Undertecknad f. d. kypare kan icke undgå att smått förarga sig öfver det tidningsskrifveri[...] O, sancta simplicitas! Det är uttydt: O heliga enfald! så mycket väsen för ingenting.” Kypare och drickspenningsväsendet, *Nya Pressen* 22.3.1895, nro 78.

[46] “G. G. har ej kunnat fatta den irriterade stämning hans första uppsats [...] har framkallat [...]. Skulle G. G. besikta någon självkritik borde han förstå, att en uppsats skrifven med så pass stort öfvermod alltid värkar irriterande.” I sockerbetsodlingsfrågan, *Nya Pressen* 9.4.1895 nro 95.

[47] Loppuselitys Iin kansakoulujuttuihin, *Louhi* 16.6.1985 nro 70.

[48] Yhdenvertaisuusvaltuutettu määrittelee vihapuheen seuraavasti: ”Vihapuhetta on kaikki ilmaisun muodot, jotka levittävät, yllyttävät, edistävät tai oikeuttavat suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa. Vihapuhe voi liittyä esimerkiksi ihonväriin, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen. Vihapuhe loukkaa syvästi toisen ihmisarvoa. Vihapuhe lietsoo ja saattaa mahdollisesti johtaa muuhunkin syrjivään toimintaan ja kaventaa myös helposti muiden ihmisten sanavapautta.” Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Vihapuhe. https://www.syrjinta.fi/vihapuhe [Haettu 16.2.2019.]

[49] 1800-luvun lopun sanomalehtien ulkoasu oli korsettimainen, jossa sivut oli jaettu samankokoisiin ylhäältä alas ulottuviin palstoihin, jotka oli erotettu toisistaan viivoilla. Mervola 1995, 95.

[50] Landgren 1988, 375–376.

[51] Landgren 1988, 375.

[52] Uudella Suomettarella oli joskus jopa yhdeksän palstaa, Ks. esim. Uusi Suometar 24.9.1895.

[53] Leino-Kaukiaisen mukaan levikkitiedot vuosisadan vaihteesta ovat monesti puutteellisia, eivätkä luvut ole täysin vertailukelpoisia, koska levikki- ja painosluvut ovat sekoittuneet keskenään. Leino-Kaukiainen 1988, 451–542. Olen kuitenkin listannut levikkitietoja, jotka antavat suuntaviivaa lehtien määristä. Lehden lukijoita oli huomattavasti levikkimääriä enemmän, koska lehtiä saatettiin tilata yhteisesti usean

talouden kesken tai lukusaleihin ja -tupiin. Karjalattaren levikkitieto v. 1894, Keski-Suomen ja Svenska Österbottenin v. 1896, Åbo Tidningin v. 1885–1900, muut vuodelta 1895. Tommila & Ekman-Salokangas & Aalto & Salokangas 1988a, 289, 333; Tommila & Ekman-Salokangas & Aalto & Salokangas 1988b, 96, 196, 286; Tommila & Ekman-Salokangas & Aalto & Salokangas 1988c, 87, 203, 274, 306.

[54] Leino-Kaukiainen 1988, 449, 468, 486, 510, 455.

[55] Tunneyhteisön käsite, ks. Rosenwein, Barbara H.: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Cornell University Press, London 2006.

[56] Ks. esim. Landgren 1988, 374; Stark 2013c, 247.

[57] Ks. esim. Wiipuri 30.1. ja 22.2. 1895; Karjalatar 30.3.1895. Ohjeet koskivat sekä maaseutukirjeenvaihtajia että yleisönosastokirjoittajia.

[58] Ks. esim. Kirje Helsingistä, *Uusi Suometar* 7.4.1895 nro 81; Rautatiehallituksen Uutta Suometarta vastaan nostama painokanne, *Uusi Suometar* 17.5.1895 nro 113.

[59] Kallio 1939, 8.

[60] Kallio 1939, 5–6, 10.

[61] Kallio 1939, 8–12.

[62] Stark 2013c, 247.

[63] Haapala 2004, 203.

[64] Paikkatiedolla viittaan kirjoittajan ilmoittamaan paikkaan, joka useimmiten oli kirjoittajan asuinpaikka, mutta se saattoi tarkoittaa myös kodin ulkopuolista kirjoituspaikkaa.

[65] Vuosi 1895, *Päivälehti* 1.1.1896 nro 1.

[66] Vuosi 1895, *Louhi* 1.1.1896 nro 1.

[67] Ks. esim. Silmäys menneen vuoden historiaan. I Kotimaasta, *Karjalatar* 9.1.1896 nro 2; Året 1895, *Nya Pressen* 1.1.1896 nro 1.

[68] Kuusterä 2004, 75.

[69] Silmäys menneen vuoden historiaan. I Kotimaasta, *Karjalatar* 9.1.1896 nro 2; Året 1895, *Nya Pressen* 1.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, *Päivälehti* 1.1.1896 nro 1; År 1895 i Svenska Österbotten, *Svenska Österbotten* 10.1.1896, nro 2A; Vuosien taitteessa, *Uusi Suometar* 1.1.1896 nro 1. Ks. myös *Yleinen katsaus väkiluvun muutoksiin Suomessa vuonna 1895.* SVT VI:27. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1897.

[70] Nieminen 2006, 31.

[71] Sanomalehdissä oli 1895 134 painoestettä ja vuoteen 1900 mennessä painoesteiden määrä nousi jopa 509:ään. Leino-Kaukiainen 1988, 554–555.

[72] Silmäys menneen vuoden historiaan. I Kotimaasta, *Karjalatar* 9.1.1896 nro 2, 11.1.1896 nro 3; Vuosi 1895, *Keski-Suomi* 2.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, *Louhi* 1.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, *Päivälehti* 1.1.1896 nro 1; Året 1895, *Nya Pressen* 1.1.1896 nro 1; År 1895 i Svenska Österbotten, *Svenska Österbotten* 10.1.1896 nro 2A; Lyhyt silmäys kuluneeseen vuoteen, *Työmies* 4.1.1896 nro 1; Vuosien taitteessa, *Uusi Suometar* 1.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, I Kotimaasta. *Wiipuri* 1.1.1896 nro 1; Vid årskiftet, *Åbo Tidning,* 1.1.1896 nro 1.

[73] Lyhyt silmäys kuluneeseen vuoteen, *Työmies* 4.1.1896; Vuosi 1895. I Kotimaasta, *Wiipuri* 1.1.1896 nro 1.

[74] Pertti Haapalan mukaan työväenliike oli ennen vuosisadan loppua paikallisesti vaihteleva porvarillinen sivistysliike ja itsekasvatusjärjestö, joka sai laajimman kannatuksen samaistuessaan raittiusliikkeeseen. Haapala 2004, 213. Ks. myös Sulkunen & Alapuro 1987, 142–144.

[75] Sulkunen 1987, 169.

[76] Naiset kirjoittivat kantaa ottavia artikkeleita joihinkin naisille suunnattuihin aikakauslehtiin. Ks. esim. Aleksandra Gripenbergin toimittaman *Koti ja yhteiskunta* -aikakauslehden v. 1895 vuosikerta. Ute Frevert on tunnistanut saman ilmiön 1800-luvun lopun Keski-Euroopassa; naiset olivat tervetulleita osallistumaan puolueiden juhliin, kuoroihin ja vapaaehtoistyöhön, mutta julkinen politikointi, päätöksenteko tai puolueiden jäsenyys olivat naisten ulottumattomissa. Frevertin mukaan 1800-luvulla nähtiin, että itsehillintä oli sellaista, mihin vain aikuinen mies pystyi. Naisilta ja lapsilta katsottiin puuttuvan paitsi moraalista tahdonvoimaa myös kuria hillitäkseen tunteita. Frevertin mukaan 1800-luvun lopussa oli vielä voimissaan valistuksen ajoilta periytyvät ajatukset siitä, että naisia hallitsivat tunteet ja sentimentaalinen mieli, miehiä taas älykkyys ja järki. Frevert 2019, 168; Frevert 2011, 110–111.

[77] Nieminen 2006, 30, 190.

[78] Kurvinen 2018, 311.

[79] Leino-Kaukiainen 1988, 589–590.

[80] Haapala 2004, 214; Rytkönen 1949, 199; Sulkunen & Alapuro 1987, 147.

[81] Silmäys menneen vuoden historiaan. I Kotimaasta, *Karjalatar* 9.1.1896 nro 2, 11.1.1896 nro 3; Vuosi 1895, *Keski-Suomi* 2.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, *Louhi* 1.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, *Päivälehti* 1.1.1896 nro 1; Året 1895, *Nya Pressen* 1.1.1896 nro 1; Lyhyt silmäys kuluneeseen vuoteen, *Työmies* 4.1.1896 nro 1; Vuosien taitteessa, *Uusi Suometar* 1.1.1896 nro 1; Vuosi 1895, I Kotimaasta. *Wiipuri* 1.1.1896 nro 1; Vid årskiftet, *Åbo Tidning,* 1.1.1896 nro 1.

[82] Ks. esim. Kykeneväisyyskö vai raha? *Päivälehti* 12.7.1895; Kohottakaamme ”ihmisarvon lippua markkojen lippua vastaan”, *Työmies* 3.8.1895; Till red. för Tidningen Aura, *Åbo Tidning* 13.11.1895.

[83] Leino-Kaukiainen 1988, 597.

[84] Leino-Kaukiainen 1988, 599.

[85] Vuosien taitteessa, *Uusi Suometar* 1.1.1896 nro 1.

[86] Kysymys Evankeliumi-Yhdistyksen Yliasiamiehelle Pastori Engströmille, *Uusi Suometar* 9.11.1895 nro 261.

[87] Ks. tarkemmin agraarisen yhteiskunnan uskonnollisen maailmankuvan muuttuminen 1800-luvun lopussa Sulkunen & Alapuro 1987, 152.

[88] Sulkunen 1987, 170.

[89] Sananen herra ”Suomalaiselle”, *Uusi Suometar* 26.9.1895 nro 223.

[90] Vuonna 1900 kaupunkien väestöstä oli kirjoitustaitoisia 66 %, maaseudulla vain 29 %. *Katsaus Suomen väkilukuun joulukuun 31. päivänä 1900 ynnä tietoja edellisistä yleisistä väenlaskuista maassa.* SVT VI:37. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1905. Ks. myös Leino-Kaukiainen 2007, 437.

[91] Vuonna 1900 naiset hallitsivat kaupungeissa miehiä useammin kirjoitustaidon, mutta maaseudulla ja koko maan osalta miehet olivat enemmistönä kirjoitustaidossa mitattuna. *Katsaus Suomen väkilukuun joulukuun 31. päivänä 1900 ynnä tietoja edellisistä yleisistä väenlaskuista maassa.* SVT VI:37. Keisarillisen senaatin kirjapaino, Helsinki 1905.